

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Vztahy Rakousko-Uherska s Německem v letech 1890–
1914**

Barbora Mulačová

Plzeň 2015

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Obecné dějiny

Bakalářská práce

**Vztahy Rakousko-Uherska s Německem v letech 1890–
1914**

Barbora Mulačová

Vedoucí práce:

Mgr. Petra Kodetová

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Poděkování:

Ráda bych poděkovala své vedoucí bakalářské práce Mgr. Petře Kodetové za lidský přístup, cenné odborné rady, ochotu při konzultacích, kritické připomínky a celkové vedení práce.

Barbora Mulačová

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2015

.....

Barbora Mulačová

Obsah

1	Úvod.....	5
2	Změna německé politiky.....	7
2.1	Bismarckův pád.....	7
2.2	Nový směr německé politiky.....	10
3	Politické systémy centrálních mocností.....	13
3.1	Politický systém Rakousko-Uherska.....	13
3.2	Ministerstvo zahraničí Rakousko-Uherska.....	14
3.3	Německá Wilhelmstraße.....	17
4	Mezinárodní politická situace v Evropě před rokem 1914.....	18
4.1	Bosenská krize.....	18
4.2	Iniciativa Rakousko-Uherska v Balkánských válkách.....	22
4.3	Haagská konference.....	24
5	Plány centrálních mocností na cestě k první světové válce.....	26
5.1	Problémy vývoje Rakousko-Uherska.....	26
5.2	Italský odklon od Trojspolku.....	33
5.3	Velmocenské plány a cíle Německa.....	35
5.4	Vojenský plán Rakousko-Uherska.....	37
6	Rakousko-Uhersko a rozpoutání války v Evropě.....	39
6.1	Na cestě k Velké válce.....	39
7	Závěr.....	42
8	Seznam použité literatury a pramenů.....	45
9	Resumé.....	47
9.1	English.....	47
9.2	Česky.....	47

1 Úvod

Ve své bakalářské práci zanalyzuji vztahy mezi Rakousko-Uherskem a Německem od posledního desetiletí 19. století do prvních výstřelů první světové války. Vliv habsburské monarchie ve středu Evropy začal od druhé poloviny 19. století upadat. Po prohrané prusko-rakouské válce došlo ke sjednocení Severoněmeckého spolku, na kterém bylo o pár let později postaveno sjednocené Německo. Rakouský vliv dostal ránu i na severu Apeninského poloostrova. Italské državy, které monarchie měla, se v letech 1859 (Lombardie), 1866 (Benátsko) a 1870 (Papežský stát) od monarchie odtrhly a daly vzniknout sjednocené Itálii.

Monarchie, od roku 1867 vystupující jako Rakousko-Uhersko, pak začala své síly soustředit na východ. Balkánský poloostrov se náhle ocitl v kleštích Rakousko-Uherska a Ruska. Ke sblížení východních evropských dvorů měl pomoci Spolek Tří císařů, jenž vznikl roku 1873. Spolupráce císařů Františka Josefa I., Alexandra II. a německého Viléma I. posloužila k vymezení sfér vlivu a také k izolaci Francie, o níž německý kancléř Bismarck usiloval v obavách z revizionistických nálad z Francie. Spojenectví bylo založeno na schönbrunnské konvenci. Avšak vztahy mezi státy narušila rusko-turecká válka o vliv na balkánském poloostrově, která se stala začátkem konce Spolku Tří císařů. Právě z Balkánu se později stal pomyslný sud se střelným prachem. Po Berlínském kongresu, jenž měl revidovat sanstefanskou mírovou smlouvou ukončující rusko-tureckou válku, došlo k většímu sblížení mezi Rakousko-Uherskem a Německem. Na základě rozvíjejícího se vztahu mezi germánskými velmocemi vznikla aliance Dvojspolku. Dvojspolek je chápán jako předvoj rozdělení Evropy do mocenských bloků, které se střetly v první světové válce. V rámci vzniku Dvojspolku se Rakousko-Uhersko dostalo do vleku velmocenských zájmů imperiálního Německa. Z jeho spár nebylo pro monarchii cesty ven.

V důsledku rozkmitření Francie s Itálií byla na základě bilaterálních smluv uzavřena v roce 1882 koalice mezi Rakousko-Uherskem, Německem a Itálií nesoucí název Trojspolek. Pro německé vládní kruhy však smlouvy neměly žádný

význam a raději by v pozici třetího státu viděly Velkou Británii, ta však vedla politiku „skvělé izolace“. Německý kancléř byl vůči Itálii dost skeptický a k podepsání smluv ho přinutily okolnosti týkající se návštěvy francouzského hlavního města ruským generálem Skobelevem, jenž v noční Paříži hlásil o spojení mezi Ruskem a Francií a o nutnosti vést válku proti Německu. Vytvoření Trojspolku bylo pro Rakousko-Uhersko významné. Uklidnila se napjatá situace a neutralizoval se potenciální protivník v podobě Itálie, s níž měla monarchie ještě nevyřízené účty. Lze říci, že vztahy mezi trojspolkovými velmocemi byly do 90. let 20. století klidné. Avšak poté dochází k italskému odklonu od Trojspolku tím, že Itálie prohlubuje přátelství s Velkou Británií a začíná se znovu sblížovat s Francií, s níž uzavírá tajnou dohodu o italské neutralitě v případě války. Od počátku 20. století je evidentní, že Itálie je spojencem jen na papíře, Trojspolek tedy existuje jen *de iure*, nikoliv *de facto*. V mezinárodních krizích pak na povrch vyvěraly neshody. Jedním z příkladů může být nepodpoření Německa ve sporu o Maroko nebo při anexi Bosny a Hercegoviny, když s ní Itálie nesouhlasila a šla tak proti svému spojenci. Anexe Bosny a Hercegoviny mohla být příčinou velkého válečného konfliktu. Celý problém se ale nakonec vyřešil diplomaticky.

Monarchie, od roku 1867 vystupující jako Rakousko-Uhersko, pak začala své síly soustředit na východ. Balkánský poloostrov se náhle ocitl v kleštích Rakousko-Uherska a Ruska. A právě z Balkánu se později stal pomyslný sud se střelným prachem.

Do 20. století nevstoupila říše úspěšně. I přes vnitřní problémy, které ji tížily (sociální, hospodářské, národnostní), ale dokázala uhájit své postavení mezi velmocemi. Toto období se do dějin zapsalo jako období militaristických plánů a soutěží ve zbrojení jednotlivých protistran. Ty byly rozděleny do mocenských bloků, čímž se snažily navázat na politiku rovnováhy sil z let 1815–1848.

Mou práci ohraničují dvě velké události středoevropských a celosvětových dějin. Začátek mé práce datuji do roku 1890, kdy odstoupil německý kancléř Otto von Bismarck, na jejím konci chci nahlédnout na příčiny začátku první světové války.

2 Změna německé politiky

2.1 Bismarckův pád

Po zesnulém císaři Vilémovi I., který skonal 9. března 1888, usedl na pruský královský a německý císařský trůn jeho syn Fridrich Vilém, vládnoucí jako Fridrich Vilém III. Na trůně však dlouhou dobu nepobyl, usedl na něj jako těžce nemocný. Jeho choroba – rakovina hrtanu – ho velice omezovala a brala mu sílu na plné věnování se své politické a společenské agendě. Jeho vztah ke kancléři Ottu von Bismarckovi nebyl dobrý, což dokazovaly i časté názorové rozbroje. Ať již to bylo dáno tím, že se Fridrich prezentoval jako liberál, nebo že se kníže ještě před nástupem na trůn snažil držet Vilémova syna stranou od veškerého politického dění.

Celá situace vykulminovala zmařením sňatku Alexandra Battenberského, bývalého bulharského knížete, s princeznou Viktorií, dcerou Fridricha Viléma, o které se zasloužil kníže Bismarck. Ten se totiž obával, že by mohl být sňatek považován jako nepřátelské gesto namířené proti Rusku. Nemoc umožnila Fridrichu Vilému III. vládnout pouhých devadesát devět dní, zemřel 15. června 1888. Následníkem trůnu se stal mladý teprve devětadvacetiletý syn Fridricha III., Vilém II.

V červnu 1888 začala vláda třetího německého císaře a devátého pruského krále. Na svou vládu se korunní princ pečlivě připravoval ještě před smrtí svého otce a diskutoval o velkých změnách, které čekají Německo po jeho nástupu. Charakterizovat Vilémovy vlastnosti je velice složité. Většina historiků vidí v mladém císaři převahu těch negativních. Německý historik Hans Delbrück popsal císaře v roce 1875 slovy: „*Nedomnívám se, že je chytrý, má jen znamenitou paměť. Věří však, že všemu rozumí, hovoří o všem a svá stanoviska předkládá s takovou jistotou a neotřelostí, že to zcela vylučuje jakýkoliv odpor.*“¹ Nejlépe ho dokázal popsat jeden z císařových životopisců John C. G. Röhl, když vyjmenoval několik

¹ STELLNER, František, *Poslední německý císař*, Praha 1995, s. 58.

nejdůležitějších charakterových vlastností Viléma II. Ty shrnul do bodů František Stellner ve své knize s názvem *Poslední německý císař*. 1) *Nikdy nedozrál a na konci vlády byl považován za stále „mladého“*, 2) *velmi přeceňoval vlastní schopnosti a měl sklon k sebeglorifikaci*, 3) *neměl realistický pohled na skutečnosti kolem sebe*, 4) *pokud někdo nesplnil jeho příkazy, mstil se*, 5) *jeho humor měl urážlivý, až sadistický charakter*, 6) *měl zálibu v uniformách, historických špercích a především v dětských hrách v mužské společnosti*.²

Kníže Bernard von Bülow, říšský kancléř v letech 1900–1909, porovnal vlastnosti panovníků dvou středoevropských mocností, Německa a Rakousko-Uherska. I přesto, že byl Bülow německé národnosti, nešetřil kritikou na svého vládce. Ve svých pamětech kníže píše: „*Vilém II. byl vychloubačný a tu a tam se nechal svést k nechutnému chvástání. Vždy chtěl hrát první housle. Císař František Josef nebyl vychloubačný, držel se pokud možno v pozadí a nerad hovořil před veřejností. Vilém II. miloval okázalost. Navěsil na sebe tolik úřadů, kolik jen mohl unést...*”³ Všechny tyto a mnohem další rozdílné vlastnosti těchto velkých státníků zapříčinily odklon od doposud společně vedené politiky.⁴

Již od prvních chvil, kdy nový německý císař usedl na trůn, bylo ostatním jasné, že spolupráce císař-kancléř, nepůjde tak hladce, jako tomu bývalo dříve. I když byli oba zajedno v tom, že je třeba upevnit politicko-konzervativní fundament hohenzollernské monarchie⁵, názory, jak toho dosáhnout, se lišily. Bismarck se domníval, že po volbě nového panovníka zůstane vše při starém. On

² STELLNER, František, *Poslední německý císař*, s. 57.

³ HLAVÁČKA, Milan, PEČENKA, Marek, *Trojspolek*, Praha 1999, s. 135.

⁴ Spolupráce Ruska, Rakousko-Uherska a Německa započala po dlouhých vyjednáváních v roce 1872 v rámci Spolku tří císařů, jehož součástí byli ruský car Mikuláš II, František Josef I. a Vilém I. Tento Spolek se stal jedním z pilířů evropské politiky rovnováhy sil, která byla uplatňována po celé 19. století. Avšak německo-rusko-rakousko-uherská spolupráce netrvala dlouho. Kvůli střetu zájmů vystřídala Rusko nově vzniklá Italská republika. V květnu 1882 byla podepsána tajná německo-rakousko-uhersko-italská smlouva, na jejíž základech vznikl Trojspolek fungující de iure do prvních výstřelů první světové války. Ještě před touto smlouvou byla v roce 1879 podepsána mezi Německem a Rakousko-Uherskem opět tajná spojenecká smlouva, která dala vzniknout Dvojspolku. Dvojspolková smlouva platila i dále po uzavření Trojspolku, Itálie o ní neměla sebemenší tušení.

⁵ HLAVÁČKA, Milan, PEČENKA, Marek, *Trojspolek*, s. 136.

bude stále ten, který řídí veškerou mezinárodní politiku a císařova funkce bude spíše reprezentativní.

Vážné spory mezi oběma nejvýše postavenými činiteli nastaly na poli zahraniční politiky. Bismarck tu svou založil na provádění kontinentální aktivity, otázku koloniální nechával stranou a chápal ji jako příležitostnou záležitost. Co se týče východní otázky, mělo Německo dle Bismarcka nadále setrvávat v dobrých vztazích s Ruskem, proto také sjednal v roce 1887 Zajišťovací smlouvu, jejímž dalším důvodem bylo izolovat Rusko od Francie.⁶ Bismarckovi odpůrci však byli proti. Pomýšleli na preventivní válku proti Francii a Rusku. Další kritika kancléřovy politiky se týkala koloniální otázky. S rozvojem průmyslu v 80. letech nabývaly na síle hlasy toužící po expanzivnější zahraniční politice.

Spor v nejvyšších vládních místech kulminoval v roce 1890, kdy kníže Bismarck ztratil někdejší oporu říšského sněmu, dokonce se o podporu snažil vyjednávat i s katolickými představiteli strany Centrum. To vše jen proto, že prodloužení Zajišťovací smlouvy s Ruskem šlo do samého závěru.

Dne 15. března 1890 došlo k poslednímu setkání Bismarcka ve funkci říšského kancléře a prezidenta pruského státního ministerstva zahraničí s císařem.⁷ Byla mu vyčtena komunikace s katolickými předáky a zaslepené jednání vůči Rusku, v němž si prý neuvědomoval ruské nebezpečí. Sám císař však Bismarckovi osobně o propuštění z funkce neřekl, nýbrž mu nechal vzkázat, že očekává jeho odchod. Tři dny od onoho osudného setkání, 18. března 1890, podává Otto von Bismarck, první německý kancléř, demisi a stahuje se do ústraní z politického života.

Rakousko-Uhersko po pádu kancléře věřilo, že v Dvojspolku bude hrát důležitější úlohu. Při vojenských manévrech v září roku 1890⁸ dokonce Vilém II. ujistil Františka Josefa I., že ve východní otázce může očekávat plnou podporu od

⁶ Příčinou německo-francouzského nepřátelství byla anexe Alsaska-Lotrinska v roce 1871, která hluboce narušila vztahy a zvýšila nevyraženost mezi sousedy.

⁷ HLAVÁČKA, Milan, PEČENKA, Marek, *Trojspolek*, s. 143.

⁸ Tamtéž, s. 145.

Německa. „Ať máme jakýkoliv důvod k mobilizaci, ať je to Bulharsko, či cokoliv jiného, den vaší mobilizace bude dnem mobilizace i pro mou armádu.“⁹

2.2 Nový směr německé politiky

Odchodem Bismarcka se uvolnilo místo pro politiku „nového kursu“. Bismarckova *Real politika* byla vystřídána imperiální dobyvačnou *Welt politikou*. Novým říšským kancléřem byl jmenován Leo von Caprivi, i přestože podplukovníkovi chyběly na tuto vysokou pozici potřebné politické zkušenosti. Je patrné, že císař vedle sebe potřeboval osobnost, která mu byla oddaná a vykazovala poslušnost. Bývalý kancléř na toto jmenování poznamenal: „*Císař jmenoval svého nejvyššího státníka generálem¹⁰ a nejlepšího vojáka kancléřem.*“¹¹

K personálním změnám nedošlo pouze na postu kancléře. Státním tajemníkem Zahraničního úřadu byl zvolen konzervativní poslanec Adolf Hermann svobodný pán Marschall von Bieberstein¹², který vystřídal Herberta Bismarcka, jenž odmítl po otcově demisi zůstat nadále v úřadě. Koloniální oddělení Zahraničního úřadu bylo svěřeno P. Kayserovi.¹³ Nejdůležitější resort – ministerstvo financí – bylo od června 1890 vedeno J. Miquelem¹⁴, strůjcem pravicově vedené politiky, která se ocitla v opozici vůči Caprivimu. Ke změně došlo i na důležitém postu německé politiky šéfa generálního štábu. Hrabě Waldersee, mající účast na Bismarckově odchodu, byl vyměněn za generála Alfreda von Schlieffena, autora nechvalně známého útočného strategického plánu Německa, který měl zajistit rychlé vítězství. Německá zahraniční politika se po roce 1890 změnila. Éra udržení statu quo v Evropě a zabránění vytvářených nepřátelských bloků vůči Německu byla nenávratně pryč. Německo se změnilo ve

⁹ HLAVAČKA, Milan, PEČENKA, Marek, *Trojspolek*, s. 145.

¹⁰ Otto von Bismarck byl v březnu 1890 jmenován polním maršálem.

¹¹ STELLNER, František, *Poslední německý císař*, s. 57.

¹² STELLNER, František, *Capriviho zahraniční politika v letech 1890–1892*. In: *Historický obzor* 6, 1995, č. 9-10, s. 203.

¹³ Tamtéž.

¹⁴ Tamtéž.

ctižádostivého imperiálního dravce neváhající se ukázat svou sílu válkou, až na ni budou připraveni.

Po neprodloužení Zajišťovací smlouvy s Ruskem, kterou Německo definitivně odmítlo na jaře 1890, se carský stát začíná orientovat na německého západního souseda – Francii. K francouzsko-ruské spolupráci došlo v letech 1891–1894. Francie nejdříve finančně pomohla Rusku vypořádat se s vleklou finanční krizí a teprve poté byl podepsán rusko-francouzský pakt, který byl později doplněn o tajný vojenský pakt namířený proti Německu. Německým pilířem zahraniční politiky posledního desetiletí 19. století byl jednoznačně Dvojspolek a Trojspolek. Berlínské vládní kruhy se snažily rozšířit Trojspolek o Velkou Británii. Britsko-německé vztahy se na počátku posledního desetiletí století zdály být velmi dobrými. Ještě v roce 1890 došlo ke kompromisu v koloniální sféře. Helgolandskou smlouvou podepsanou 1. července Německo souhlasilo s britským protektorátem nad Zanzibarem a Pembou, vzdalo se postupu do Ugandy a oblasti Horního Nilu a vzdalo se protektorátu nad sultanátem Witu.¹⁵ Jediným ziskem pro Německo bylo malé souostroví Helgoland v Severním moři, které od Vídeňského kongresu držela Velká Británie. Němci, obzvláště zastánci expanzionismu, se proti smlouvě bouřili. V Británii byla smlouva přijata s klidem, vždyť „*Vilém II. dal za jediný knoflík celé šaty*“.¹⁶ Německé císařství vázalo podporou Trojspolku své zájmy na Evropu a zisk Helgolandu za ústupky v Africe by pro ně znamenal úspěch.¹⁷ Britsko-německé ujednání se však nestalo počátkem jejich spojenectví. Londýn, v roli evropského arbitra, si ovšem nechtěl vázat na kontinentě ruce, nepotřeboval spojence. Mezi Londýnem a Berlínem, jak se ukázalo postupem času, nevládla v základních zahraničních otázkách shoda.¹⁸

Druhá búrská válka odehrávající se v letech 1899–1902 mezi Búry (potomci holandských osadníků) a Brity ochladila německo-britské vztahy a stala se

¹⁵ BAER, Martin, SCHRÖTER, Olaf, *Eine Kopffagd: Deutsche in Ostafrika*, Berlín 2001, s. 34.

¹⁶ STELLNER, František, *Poslední německý císař*, s. 125.

¹⁷ STELLNER, František, *Capriviho zahraniční politika v letech 1890–1892*. In: *Historický obzor* 6, 1995, č. 9-10, s. 207.

¹⁸ FRÖHLICH, Michael, *Imperialismus: Deutsche Kolonial- und Weltpolitik 1880–1914*, Mnichov 1994, s. 50.

podnětem ke zvýšení německého námořního zbrojení, které vyústilo až k soupeření, jelikož Británie se za žádných okolností nehodlala vzdát námořního prvenství. Plánovitá výstavba námořní flotily je spojena s Alfredem von Tirpitzem. Pozdější velkoadmirál byl stoupencem světové politiky, zastáncem názoru, že stát, který má zájmy po celém světě, je musí prosazovat. „*Národní světový obchod, průmysl, komunikace a kolonie myslitelné bez ofenzivního válečného loďstva.*“¹⁹ Touto teorií se na přelomu století řídily berlínské vládní kruhy – od císaře počínaje a vojenskými špičkami konče.

Otázka zvýšení německé námořní síly vyvolala v Říšském sněmu politickou krizi z důvodu opakovaného zamítnutí návrhu zákona ze strany liberálů. Nové předlohy o námořním programu byly předloženy v listopadu 1897, o měsíc později je sněm schválil. Program počítal se zdvojnásobením námořního loďstva. K roku 1917 mělo dosáhnout 37 řadových lodí, 20 těžkých a 45 lehkých křižníků s odpovídajícím množstvím torpédoborců.²⁰

Velké Británii jako námořní velmocí se tak objevil velký soupeř. Ačkoliv zbrojení nebylo výslovně namířeno proti ostrovnímu státu – tzv. „*Královně moří*“ – dokázalo výrazně ochladit německo-britské vztahy. Důsledkem německého zbrojení nebylo jen jeho soupeření s Británií, ale stalo se světovým závodem o velikost armády, který ukončil až začátek války. Británie se za žádných okolností nehodlala vzdát námořní prestiže, a tak musela přistoupit k radikálním krokům. Soupeření mezi Velkou Británií a Německým císařstvím na koloniálním poli se rozehrálo v souvislosti s takzvaným „*závodem o Afriku*“.²¹ Tyto události se označují také jako „*rvačka o Afriku*“ či „*zápas o Afriku*“ (anglicky „*Scramble for Africa*“, německy „*Wettlauf um Afrika*“).

¹⁹ HLAVAČKA, Milan, PEČENKA, Marek, *Trojspolek*, s. 132.

²⁰ Tamtéž, s. 160.

²¹ FERGUSON, Niall, *Britské impérium: Cesta k modernímu světu*, Praha 2007, s. 248.

3 Politické systémy centrálních mocností

3.1 Politický systém Rakousko-Uherska

Prusko-rakouská válka v roce 1866 znamenala definitivní konec Německého spolku.²² Rakousko zůstalo osamoceno, bez přátel, a utrpělo značné ztráty, zvláště na poli mezinárodní politiky. Britský velvyslanec u vídeňského dvora sir Bloomfield shrnul rakouskou situaci: „*Nejčernější smutek zde vládne a zdá se, že z něho není úniku. V současnosti nelze najít nic, co by dávalo víru v budoucnost této země.*“²³ Rakousko si bylo vědomé nutné reorganizace jak ve státní správě, tak v armádě, která měla být doplněna na základě všeobecné branné povinnosti.

V srpnu 1866, měsíc poté, kdy došlo k oné osudné porážce, přišla z maďarských vládních kruhů nabídka, jež podněcovala partnerství s Rakouskem. Zajisté si bylo vědomo jeho tíživé situace, a tak doufalo ve splnění těch nejvyšších nároků od revolučních let 1848. Povolání bývalého saského ministerského předsedy barona Friedricha Beusta do čela rakouské vnitřní a zahraniční politiky předznamenalo vedle další liberalizace země v konzervativním rámci monarchistického stát i novou státoprávní úpravu.²⁴ Dualistické uspořádání Rakouska a Uherska mělo vyřešit vnitřní problémy a aspirovat ke znovuoobnovení velmocenského postavení.

Rakousko-uherské vyrovnání rozdělilo říši na dva mnohonárodnostní útvary, Předlitavsko a Zalitavsko. Název útvarů byl odvozen od řeky Litavy, která mezi nimi tvořila přírodní hranici. Na mezinárodním poli monarchie působila jednotným státem, společné však měly pouze osobu panovníka, zahraniční politiku a armádu. Jak Království a země na říšské radě zastoupené (Předlitavsko), tak i

²² Německý spolek byl vytvořen na Vídeňském kongresu roku 1815. Tento politický svazek německých států měl být jakousi náhradou za zaniklou Svatou říši římskou v roce 1806. Mezi státy, které určovaly směr vývoje, patřilo Rakouské císařství a Prusko. Vzájemné soupeření o mocenský vliv vyústil v prusko-rakouskou válku.

²³ HLAVAČKA, Milan, PEČENKA, Marek, *Trojspolek*, s. 33.

²⁴ Tamtéž.

Země svaté Štěpánské koruny uherské (Zalitavsko), měly svůj vlastní sněm i vládu. Společnými úřady státní správy byly jen ministerstvo zahraniční, ministerstvo války a ministerstvo financí. Ministerstvo financí mělo v kompetenci jen záležitosti společné oběma částem monarchie.²⁵ Nutné je však také zmínit, že i některé záležitosti, byť patřily do pravomocí jednotlivých útvarů, byly spravovány na základě společně dohodnutých zásad. Rakousko-Uhersko tedy disponovalo jednotnou měnou, celní unií, poštovním systémem, od roku 1878²⁶ i vytvořenou společnou Národní bankou.

Zastupitelským orgánem monarchie byly delegace. Každá delegace měla šedesát členů. V Uhrách volila Sněmovna magnátů dvacet členů přímým hlasováním, a jeden z nich musel být Chorvat. Poslanecká sněmovna pak měla právo zvolit přímým hlasováním zbytek členů delegace, přičemž čtyři byli vybráni chorvatskými poslanci. V Rakousku bylo dvacet členů určeno přímým hlasováním panské sněmovny a zbylých čtyřicet jmenovala poslanecká sněmovna prostřednictvím volebních kurií složených z poslanců jednotlivých provincií.²⁷ Delegace jednaly odděleně. Scházet se měly jen v případě, že by nesouhlasily s požadavky společných ministrů. Pak bylo v plánu sejít se a přistoupit k hlasování bez další diskuze.²⁸ Tato situace ale nikdy nenastala. Vedoucí politické postavení v monarchii patřilo německy a maďarsky mluvícímu obyvatelstvu. Na Slovany, jichž bylo v říši nezanedbatelně, vyšli z vyrovnání značně poškození, a proto také po celé údobí rakousko-uherské monarchie docházelo k častým sporům mezi Slovany a Germány v Předlitavsku a Slovany a Maďary v Zalitavsku.

3.2 Ministerstvo zahraničí Rakousko-Uherska

Tak jako má Německo svou Wilhelmstraße, Francie svou Quai d'Orsay, má Rakousko-Uhersko Ballhausplatz zkráceně Ballplatz. Majestátná budova pyšníci

²⁵ HLAVAČKA, Milan, PEČENKA, Marek, *Trojspolek*, s. 33.

²⁶ TAYLOR, A. J. P., *Poslední století habsburské monarchie: Rakousko a Rakousko-Uhersko v letech 1809–1918*, Brno 1998, s. 180.

²⁷ Tamtéž, s. 179.

²⁸ Tamtéž.

se na vídeňském Míčovém náměstí č. p. 19 se stala synonymem pro sídlo moci bezmála po 200 let. Tato rezidence vybudována v dnešním Vnitřním Městě a dokončena v roce 1717 za vlády císaře Karla VI. nesla oficiální název *K.K. geheime Haus-, Hof- und Staatskanzley*²⁹. Tedy kancelář domu, dvora a státu. Zahraniční politika byla doménou rakouského císaře. Několikrát se na toto téma císař vyjádřil jednomu poslanci: „*Hovoříte stále o Andrásyho politice, ale zapomináte, že je to Moje politika.*“³⁰ František Josef I. tak narážel na svou výhradní pozici ve vztahu k ministru zahraničí.

Přechod ke konstituční monarchii v roce 1867 přinesl mnoho změn. Tou nejdůležitější se stalo přijetí ústavy – vytoužený sen rakouských liberálů. Císař se od této doby musel o moc dělit se zástupci lidu. Nadále mu bylo ponecháno právo jmenovat a odvolávat vládu, avšak zákony schvaloval parlament. Právo veta císaři také zůstalo. Jak již bylo zmíněno, zahraniční politiku udávala právě nejvyšší hlava státu, ministr zahraničí stál až na druhém místě. A tak přece jen v této liberální éře zůstaly kousky staré kabinetní politiky. Rakousko-uherské ministerstvo zahraniční bylo uspořádáno do 4 základních oddělení, které zůstaly zachovány i přes sedmero reforem po celé období let 1848–1916.³¹ První sekce zahrnovala zahraniční záležitosti; druhá měla na starosti agendu administrativní, obchodně politickou a vnitropolitickou; třetí oddělení byl samotný kabinet ministra a poslední tzv. pomocná sekce obsahovala šifrovací a překladové oddělení, registraturu a archiv a agendu konzulární akademie.³²

Každé oddělení řídil sekční šéf, kterému podléhali referenti. První zmíněná sekce, zahraniční záležitosti, byla na pomyslném žebříčku důležitosti považována za nejdůležitější. Zahraniční sekce byla ještě dále rozdělena: 1) Orient 2) Vatikán 3) Německo a Skandinávie 4) Západní a jihovýchodní Evropa. Prioritním byl opět první zmiňovaný bod, Orient, do kterého spadal Balkán, Osmanská říše, plus

²⁹ GODSEY, Jr., W. D., *Aristocratic Redoubt. The Austro-Hungarian Foreign Office on the Eve of the First World War*, West Lafayette 1999, s. 23.

³⁰ HLAVÁČKA, Milan, PEČENKA, Marek, *Trojspolek*, s. 43.

³¹ Tamtéž, s. 45.

³² Tamtéž.

Rusko. Předválečný šéf východního referátu Alexander von Musulin napsal ve svých pamětech. „*Na vídeňském ministerstvu zahraniční bylo toto oddělení tím, čím byl asijský referát v ruském zahraničním úřadě, tedy oddělením, kde se pěstovala aktivní politika. Jeho nadřazené postavení bylo za mých časů na první pohled zřejmé.*“³³

Pravomoci ministerstva neustále nabývaly, zvláště pak na přelomu 19. a 20. století. Veškerá korespondence procházela Ballplatzem, než se dostala k rukám jednotlivých příjemců. A to ať šlo o dopisy osobní či politické. Dokonce i korespondence samotného panovníka s ostatními suverény mířily nejdříve sem. Ministerstvo zahraničí bylo doménou šlechtických rodů. Ministerstvo opravdu mělo ve srovnání s jinými státními úřady vysoký podíl zaměstnanců se šlechtickým titulem, ale přesto i zde počet aristokratů a příslušníků staré šlechty neustále klesal.³⁴ Prvním ministrem, který narušil tuto šlechtickou tradici, se stal Heinrich Karl svobodný pán von Haymerle, který v úřadě pracoval v letech 1879–1881.

Každý z ministrů zde vládnul po svém a zanechal v domě kus svého ducha. Období vlády Aehrenthala (1906–1912) je charakterizováno jako „doba velkých radů“. Musulin o odstoupení hraběte Gołuchowského a jmenování hraběte Aehrenthala napsal: „...*jeden princip byl vystřídán druhým... Politika hraběte Gołuchowského byla zdrženlivá, politika hraběte Aehrenthala silácká.*“³⁵ Je pouze řečnickou otázkou, zda by se habsburská monarchie nerozpadla tak rychle, kdyby u úřadování zůstal Gołuchowski déle... Je však nutné zmínit, že monarchie vstup do nového století nezvládla příliš úspěšně. Vrcholil zde boj o hlasovací právo, nacionalistické hlasy, ať už Čechů či separatistické požadavky Maďarů, nabývaly na síle. Následník Leopolda Berchtolda (doba vlády 1912–1915) setrval v tvrdém a aktivním kurzu na Balkánském poloostrově i za rizikem války.

³³ HLAVAČKA, Milan, PEČENKA, Marek, *Trojspolek*, s. 45.

³⁴ ŽUPANIČ, Jan, *Ve službě císaře a krále. Císařské a královské úřednictvo na ministerstvu zahraničí*. In: *Historický obzor* 20, 2009, č. 11-12, s. 261.

³⁵ HLAVAČKA, Milan, PEČENKA, Marek, *Trojspolek*, s. 46.

3.3 Německá Wilhelmstraße

Ke konečnému sjednocení Německa došlo po prusko-francouzské válce (1870–1871). Německé císařství bylo vyhlášeno 18. ledna 1871³⁶ ve Versailles, v bývalém francouzském sídle panovníků a symbolem absolutistické moci, v Zrcadlovém sále. Nový státní útvar se stal spolkovým státem, rozhodující složkou bylo pruské království, kde se soustředila většina průmyslové výroby. Německé císařství, s hlavním městem Berlínem, se stalo prvořadou kontinentální mocností.

Nový státní útvar byl rozdělen na 22 monarchií, 3 svobodná města a tzv. říšské území Alsasko-Lotrinsko.³⁷ Společné pro celou říši byly pouze orgány řídicí zahraniční politiku, válečné námořnictvo, pošty, cla, správu Alsaska-Lotrinska a od přelomu století také kolonie.³⁸ Říše disponovala ústavou vyhlášenou v dubnu téhož roku, která hlásala pruského krále jako německého císaře. Nově vzniklý základní zákon dával panovníkovi určité pravomoci. Stal se vrchním velitelem ozbrojených sil za války, svolával i rozpouštěl sněm a spolkovou radu, měl právo jmenovat kancléře.

Říšský sněm a spolková rada měly ve svých rukách moc zákonodárnou. Říšský sněm byl volen na základě všeobecného a rovného volebního práva pro muže starší 25 let. Spolková rada složená ze zástupců jednotlivých států byla jmenována císařem. Výkonná moc náležela panovníkovi, avšak za Bismarckovy éry, byl právě říšský kancléř ten, který pevně držel pomyslné otěže výkonné moci. Situace se změnila až po nástupu mladého císaře Viléma II., který se o svou moc nechtěl s nikým dělit, a proto Bismarck odešel z výsluní politického života. Wilhelmstraße, ulice jež určovala tempo světové vysoké politiky, ulice, ve které vznikaly nejtajnější sny a plány o nadvládě nad světem, které se pak na bojištích měly stát skutečností. Mezi třídou Unter den Linden a Lipskou ulicí stálo

³⁶ Na den přesně, 48 let po této historické události, byla na stejném místě zahájena Pařížská mírová konference pořádaná vítěznými státy první světové války. Shoda náhod to rozhodně nebyla, Francie vyšla z Velké války jako vítězný stát, a tak také požadovala co největší ponížení pro Německo. Toto nepřátelství mezi Francií a Německem panovalo právě od prusko-francouzské války.

³⁷ KŘIVSKÝ, Petr, SKŘIVAN, Aleš, *Století odchází: světla a stíny „belle époque“*, Praha 2004, s. 152.

³⁸ Tamtéž.

ministerstvo královského domu, říšské kancléřství, které sídlilo bývalém paláci Radziwillů, a zahraniční úřad. Na Lipském náměstí se nacházelo ministerstvo zemědělství, vnitra, obchodu a veřejných prací.

4 Mezinárodní politická situace v Evropě před rokem 1914

4.1 Bosenská krize

Rakousko-Uhersko okupovalo Bosnu a Hercegovinu od roku 1878 až do roku 1918. Právo na okupaci území dostali Rakušané na Berlínském kongresu tzv. Cařihradskou konvencí, kterou uzavřeli s Tureckem.³⁹ V úvodu této dohody se konstatovalo, že skutečnost okupace nemá vliv na suverénní práva sultána nad Bosnou a Hercegovinou.⁴⁰ To znamenalo, že země zůstávala nadále součástí Osmanské říše. Změna nastala až v roce 1908, guvernérem provincií se v letech 1882–1903 stal ministr financí Benjamín Kállay.⁴¹

Okupace balkánského území však s sebou nenesla negativní dopad, ba naopak, přispěla k modernizaci země. Společnost se transformovala do kulturní a vzdělané s evropskými rysy. Hospodářské a kulturní úspěchy Rakousko-Uherska byly nesporné.⁴² Vznikaly zde průmyslové továrny, byla vybudována dopravní infrastruktura (stavěly se silnice, mosty a železniční tratě). S počátkem nového století se politický život začínal diferencovat – začaly se tvořit první politické strany.⁴³

³⁹ Konvence garantovala svobodu náboženského vyznání. Zároveň povolovala Rakousko-Uhersku rozmístit na území Novopazarského sandžaku tři vojenské jednotky, tím si západní velmoc zajistila další hospodářskou a politickou expanzi na východ.

⁴⁰ HLADKÝ, Ladislav, *Bosna a Hercegovina: Historie nešťastné země*, Brno 1996, s. 43.

⁴¹ V únoru 1880 byl rakouským a uherským parlamentem vyhlášen Zákon o správě Bosny a Hercegoviny, který ustanovil řízení správy na společném ministrovi financí.

⁴² HLADKÝ, Ladislav, *Bosna a Hercegovina*, s. 46.

⁴³ Mezi nejdůležitější strany patřila Muslimská národní organizace (1906) spolu se Srbskou národní organizací (1907), Chorvatské národní společenství či Sociálně demokratická strana. Muslimské a srbské strany kritizovaly režim, zatímco chorvatské strany podporovaly rakousko-uherskou správu.

Rakousko-Uhersko potřebovalo ráznější politikou na Balkáně zachránit své upadající postavení. To mělo za následek, že během září a října roku 1906 došlo k personálním změnám na významných postech. Změna se týkala křesel na ministerstvech zahraničí a války a také na postu náčelníka generálního štábu. Vedením zahraniční politiky byl jmenován Alois Lexa von Aehrenthal, jenž vystřídal hraběte Gołuchowského. Musulin ve svých pamětech vyjadřuje ke změna křesla takto: „*Jmenování hraběte Aehrenthala na místo Gołuchowského bylo více než pouhou výměnou osob. Ze dvou možných pohledů na podstatu a úlohu monarchie byl Aehrenthalovým příchodem jeden princip vystřídán druhým... Politika hraběte Gołuchowského byla zdrženlivá, politika hraběte Aehrenthala byla silácká. Pouze dvakrát za své kariéry jsem mohl pozorovat, že veřejné mínění monarchie považovalo jistého muže za jedinou vhodnou osobu. Poprvé to bylo v Aehrenthalově příchodu, podruhé v případě generála Conrada, kterého později právě spor s Aehranthalem donutil, aby odešel z místa generálního štábu.*“⁴⁴

Bosenské krizi předcházela tzv. Mladoturecká revoluce, která propukla v Osmanské říši v letních měsících roku 1908. Ač se mnozí mohou domnívat, že revoluce zapříčinila anexi Bosny a Hercegoviny, nebylo tomu tak. Rakousko-uherský ministr zahraničí uvažoval o realizaci tohoto kroku, který nesporně představuje osudový předěl ve vývoji mezinárodních vztahů před první světovou válkou, již mnohem dříve v rámci své nové, dynamičtější koncepce politiky na Balkáně.⁴⁵ Revoluce v Turecku se ujmulí turečtí radikální nacionalisté, kteří vyhlásili ústavu. Tento krok znepokojil nejvyšší představitele moci v monarchii, jelikož se obávali, aby se revoluce spojená s liberalizací společnosti nerozšířila mezi bosenské muslimy do okupovaných provincií.

Z tureckých nepokojů tak vyšla anexe Bosny a Hercegoviny jako neodkladná záležitost.⁴⁶ V srpnu 1908 bylo předloženo ministrem zahraničí Aehrathalem

⁴⁴ HLAVAČKA, Milan, PEČENKA, Marek, *Trojspolek*, s. 199.

⁴⁵ SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika: Rakousko-Uhersko a Německo v evropské politice v letech 1906–1914*, Praha 1996, s. 51.

⁴⁶ První zmínka o anexi se objevuje v letech 1882–1883. V roce 1896 bylo rozhodnuto, že monarchie přistoupí k anexi území jen tehdy, pokud se Osmanská říše ocitne v nepřekonatelné vnitřní krizi.

memorandum o východní otázce císaři Františku Josefovi I.⁴⁷ Memorandum počítalo s rozdělením Srbska mezi Bulharsko a monarchii, se satelitem v podobě Černé Hory a vytvořením závislého albánského státu a s neodkladnou anexí Bosny a Hercegoviny. Dne 19. srpna 1908 byl ministerskou radou odsouhlasen plán postupu.⁴⁸ Konečné rozhodnutí o anexi padlo až v září 1908 na zasedání společné ministerské rady v Budapešti za Aehrenthalova předsednictví.⁴⁹ Při této příležitosti bylo provedeno zhodnocení situace v Bosně a Hercegovině i rekapitulace průběhu diplomatických kroků učiněných v souvislosti s přípravami anexe.⁵⁰

Další nezbytností byl souhlas ostatních velmocí, hlavně Ruska. Ministři zahraničí Rakousko-Uherska a Ruska, A. Aehrenthal a Alexander Izvolský, se sešli na zámku Buchlovicích na Moravě začátkem září 1908. Tímto setkáním došlo k ústní dohodě, ve které Rusko souhlasilo s anexí Bosny a Hercegoviny, na oplátku Rakousko-Uhersko nebylo proti otevření černomořských úžin pro ruské válečné lodě.⁵¹ Je na místě zmínit, že ruský ministr nepočítal s okamžitou anexí území, dohoda také byla učiněna bez oficiálního souhlasu Ruska. Toto nedorozumění mělo za následek opětovné zhoršení vztahů mezi oběma velmocemi. Své spojence, Německo a Itálii, informovala podunajská monarchie jen zběžně.

Anektování území bylo oficiálně vyhlášeno na 6. října 1908 a do jisté míry proběhlo bez souhlasu ostatních velmocí. Tento čin vyvolal dosti vzrušenou mezinárodněpolitickou situaci (tzv. anexní krizi), která hrozila, že přeroste ve válku. Největší odpor proti anexi mělo Rusko a Srbsko, které se dožadovaly svolání mezinárodní konference signatářů Berlínské smlouvy. To však Vídeň zásadně odmítla. Itálie, jež byla součástí Trojspolku, postup Rakousko-Uherska velice kritizovala. Naopak Francie ale i později Velká Británie zaujaly vůči Vídni vstřícné stanovisko. Německý císař Vilém II. označil čin jako „hroznou hloupost

⁴⁷ NÁLEVKA, Vladimír, *Koncert velmocí: Mezinárodní vztahy v letech 1871–1914*, Praha 2006, s. 207.

⁴⁸ HLAVÁČKA, Milan, PEČENKA, Marek, *Trojspolek*, s. 205.

⁴⁹ SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 56.

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ HLAVÁČKA, Milan, PEČENKA, Marek, *Trojspolek*, s. 205.

Aehrenthala⁵², jelikož mohl ohrozit německou pozici v Turecku budovanou po dvacet let.⁵³ Německé vztahy s Rakousko-Uherskem ale nebyly nijak zvlášť narušeny a německé vládní špičky vyjádřily plnou podporu monarchii. Díky událostem na Balkánském poloostrově spolu opět začaly spolupracovat dvojspolkové generální štáby. První krok ke spolupráci přišel z Rakousko-Uherska, když náčelník rakousko-uherského generálního štábu poslal svému protějšku hraběti Helmuthu von Moltkemu mladšímu⁵⁴ exposé o vojenské situaci v Evropě a strategických záměrech rakousko-uherského generálního štábu.⁵⁵

Důležitým momentem pro rakousko-uherský generální štáb byl souhlas z nejvyšších míst protější strany ze dne 22. ledna 1909 o německé vojenské pomoci v případě napadnutí monarchie Srbskem či Ruskem. Bosenská krize byla ukončena až v únoru 1909, kdy Rakousko-Uhersko vyplatilo Turecku částku 50 milionů korun a stáhlo své vojenské jednotky ze Sandžaku.⁵⁶ Srbsko pak anexi uznalo následující měsíc, čímž Bosenská krize skončila. Konfrontace nakonec skončila vítězstvím pro podunajskou monarchii a jejího spojence. Vídeňský tisk oslavoval rázný čin, který podle něj znamenal návrat habsburské monarchie mezi velmoci, v srpnu 1909 ocenil starý císař výsledek úsilí svého ministra zahraničí povýšením do hraběcího stavu.⁵⁷ Některými historiky je nazýváno jako Pyrrhovo vítězství. Jak je výše zmíněno, Vídeň musela zaplatit vysoké odškodné, vyklidit vojenské jednotky ze Sandžaku a navíc také nově vzniklé nepřátelství s Ruskem. V souvislosti s touto krizí pak dochází k definitivnímu italskému odklonu od Trojspolku, když uzavírá s Ruskem dohodu o společném postupu v případě další krize.

⁵² SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 74.

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ Hrabě Moltke nahradil v roce 1906 Alfreda von Schlieffena.

⁵⁵ HLAVAČKA, Milan, PEČENKA, Marek, *Trojspolek*, s. 213.

⁵⁶ HLADKÝ, Ladislav, *Bosna a Hercegovina*, s. 53.

⁵⁷ SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 125.

4.2 Iniciativa Rakousko-Uherska v Balkánských válkách

Balkánské války vedly jihovýchodní státy Evropy (Srbsko, Černá Hora, Bulharsko, Řecko), jenž už dále nechtěly být pod osmanskou nadvládou. Na jaře roku 1912 se tyto slovanské státy seskupily do Balkánské ligy. Vhodná příležitost k rozpoutání války se naskytla, když bylo Turecko zaneprázdněné válkou s Itálií o severní území v Africe (Tripolsko, Kyrenaicu). Ve srovnání s rakouskou anexí Bosny a Hercegoviny v roce 1908 se objevilo poměrně málo hlasů kritizující italskou akci.⁵⁸

Rakousko-uherské vládní kruhy si uvědomovaly, že pokud Turecko ve válce s Itálií prohraje, geopolitická situace se na Balkáně změní. Proto apelovaly jak na Itálii o nejrychlejší ukončení války s Tureckem, které by se pak mohlo postavit Balkánské lize, tak na Rusko, aby se snažilo zabránit válce na Balkánu. Ministr zahraničí hrabě Berchtold navrhl společnou diplomatickou intervenci v Cařihradu ohledně zajištění rovnoprávného postavení křesťanů v Osmanské říši, ale bylo to zcela plané gesto bez pozitivního ohlasu.⁵⁹

Francie i Velká Británie válku odmítaly, Rusko balkánské státy podpořilo a Německo se také válce nebránilo, ba naopak, toužilo po ní.⁶⁰ Boje proti po porážce oslabeném Turecku začaly v říjnu roku 1912. Válka byla rozhodnuta během dvou měsíců. Již v prosinci museli Osmané přistoupit na požadavky agresorů a vyklidit své pozice na Balkáně. Součástí bylo i vyhlášení nezávislosti Albánie. Vyhlášení samostatné Albánie bylo posledním důkazem, že ač rakousko-uherská monarchie slábně, tak si stále může prosadit své zájmy na Balkáně.

V říjnu rakousko-uherský ministr zahraničí hrabě Leopold Berchtold⁶¹ zmínil ve svém memorandu předběžná stanoviska, jak by mělo vypadat poválečné uspořádání. Memorandum se skládalo ze sedmi bodů, z toho nejdůležitější byly

⁵⁸ SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 165.

⁵⁹ NÁLEVKA, Vladimír, *Koncert velmocí*, s. 224.

⁶⁰ V memorandu z října, jehož autorem byl císař Vilém II., bylo obsaženo: „*Jen ať klidně k válce dojde! Tu ukáží balkánské státy konečně, čeho jsou schopny a mají-li právo na existenci... Východní otázku je nutné řešit krví a železem. Ale v době nám příznivé, a to je nyní!*“

⁶¹ Ministrem zahraničí se hrabě stal v únoru 1912, kdy vystřídal na postu Aloise Aehrenthala.

dva: „*Rakousko-Uhersko nepřistoupí na přístup Srbska k Jadranu a bude usilovat o vytvoření ‚životaschopné‘ Albánie.*“⁶²

Hosticí zemí mírových konferencí se stala Velká Británie. Mírové konference se konaly celkem dvě. Na první jednali představitelé vítězných balkánských států s poraženým Tureckem. Na druhé konferenci se pak 6 evropských mocností (Velká Británie, Francie, Německo, Rakousko-Uhersko, Itálie a Rusko) shodlo na vytvoření nového státu Albánie. Změny na Balkánském poloostrově se pro Rakousko-Uhersko nevyvíjely dobře. Páteří jejich zahraniční politiky na Balkáně byl vliv Turků, který však vítězné státy mínily zatlačit hlouběji na východ. Zamezení přístupu Srbska k moři bylo však prakticky jediným úspěchem Berchtoldovy politiky.⁶³

Sotva se státy dohodly na mírových podmínkách, vypukla druhá balkánská válka. Tentokrát však mezi sebou bojovaly vítězné státy z první balkánské války. Příčinou sváru byla nedohoda na územních ziscích. Boje probíhaly od června do srpna 1913⁶⁴, když Bulharsko napadlo Srbsko, ke kterému se postupně přidalo Řecko a Rumunsko. Válka dopadla v neprospěch Bulharska, které tímto ztratilo všechny územní zisky z předešlé války. Balkánské války znamenaly definitivní konec tak proslulého „evropské koncertu“.⁶⁵ Často jsou právě tyto války uváděny jako předstupeň či počáteční etapa první světové války.⁶⁶ Války se tak pro středoevropskou monarchii, ačkoliv se v nich vojensky neangažovala, staly katastrofou. Následky, které s sebou boje přinesly, byly pro zemi dalekosáhlé. Rakousko-Uhersko již dále nebylo bráno jako evropská velmoc. Ačkoliv byly stále prodlužovány trojspolkové a dvojspolkové smlouvy, nemohly se na ně vídeňští politici stoprocentně spolehnout.

Vztahy mezi Rakousko-Uherskem a Itálií paradoxně zhoršila spolupráce na vytvoření nezávislého státu Albánie. V tak malém státě, kterým Albánie rozhodně

⁶² HLAVAČKA, Milan, PEČENKA, Marek, *Trojspolek*, s. 236.

⁶³ Tamtéž, s. 237.

⁶⁴ PROKŠ, Petr, *Konec říše Habsburků*, Praha 2004, s. 116.

⁶⁵ HLAVAČKA, Milan, PEČENKA, Marek, *Trojspolek*, s. 237.

⁶⁶ PROKŠ, Petr, *Konec říše Habsburků*, s. 116.

byla, mohl uspět jen jeden z těchto států, a tak mezi sebou soupeřily o vliv. Německá podpora stále ubírala na síle, své spojení s monarchií však Němci stále zachovávali, jelikož nebyl dostupný vhodný spojenec. Ačkoliv se mezi Německem a Velkou Británií vztahy těsně před vypuknutím „Velké války“ zlepšily.⁶⁷ Nic to však nezměnilo na rozdělení Evropy do dvou bloků. Protivahou upadajícího Trojspolku se staly státy Dohody tvořené Velkou Británií, Francií a Ruskem. Byla jen otázka času, jaký čin se stane záminkou k rozpoutání války.

4.3 Haagská konference

V souvislosti se zvýšením zbrojení byla na popud amerického prezidenta Theodora Roosevelta svolána II. Haagská konference⁶⁸. Čtyřicet čtyři států z celého světa se sešlo v období od června do října 1907 v nizozemském městě, aby revidovalo smlouvy z minulého setkání ale také, aby byly doplněny smlouvami o vedení války na moři. Z britských řad se ozývaly názory jak o omezení zbrojení, tak i o snížení vojenských rozpočtů. Avšak názory narazily na nelibost ostatních účinkujících. Výsledkem konference tedy bylo 12 konvencí týkajících se například vyhlášení a způsobu vedení války nebo také definici slovního spojení „neutrální stát“. Obě konference v Haagu položily základy mezinárodního práva.

Jak již bylo zmíněno, v Haagu se nepodařilo prosadit myšlenku o omezení zbrojení, a tak mohlo Německo v klidu prosadit již čtvrtý zákon o námořnictvu iniciovaný Tirpitzem. Krize v Maroku, ze které Německo nevyšlo dle svých očekávání vítězně, ještě více přispěla ke zhoršení stavu vztahů mezi velmocemi. Avšak mezi intelektuální elitou se našli i tací, kteří toužili po zlepšení vztahů mezi velkými hráči, neboť závody ve zbrojení se promítaly v národní ekonomice. Ve středoevropském státě byl zastáncem omezení zbrojení kancléř Theobald

⁶⁷ V červnu 1914 došlo mezi státy k dohodě na poskytnutí pomoci Velké Británie při stavbě bagdádské dráhy.

⁶⁸ První konference v Haagu se konala v roce 1899 a byla iniciována ruským carem Mikulášem II. Hlavním cílem zasedání bylo omezení zbrojení, snahou také bylo vyřešit budoucí i existující spory mírovou cestou. Konference, jíž se účastnilo 26 států z celého světa, dala vzniknout čtyřem dohodám a třem deklaracím vstoupivším v platnost následujícího roku v září.

Bethmann-Hollweg úřadující v letech 1909–1917, který se i přes opačný názor svého panovníka pokoušel o vyjednání rozhovorů o omezení vyzbrojování s politickou elitou ostrovního státu.

Zlepšit vztahy a urovnat rozepře si dávala za cíl liberálně orientovaná delegace z Velké Británie, která je známá pod názvem „Haldanova mise“. Richard Burdon Haldan úřadoval na postu ministra války v letech 1905–1912. Do Berlína byl Haldan vyslán ministrem zahraničí Edwardem Greyem. Původně měl jet do německé metropole právě ministr zahraničí, ale kvůli střetu zájmů byl raději vyslán ministr války.

Haldan přijel do města nad Sprévou v únoru 1912 s memorandem vypracovaným ministrem zahraničí, kterým by Německo mělo uznat britskou dominanci na mořích, kompenzací by pak pro Německo měl být zisk portugalských kolonií.

Rozhovory, které byly vedeny mezi britským ministrem a německým kancléřem se týkaly dvou témat. První z námětů vyřčen kancléřem obsahoval dohodu o neutralitě v případě války. Druhým, důležitějším, pak právě bylo ono choulostivé téma o omezení zbrojení. Haldan přišel s nabídkou o zpomalení rozvoje vojenské námořní síly na příštích dalších let. Pokud by císařství souhlasilo s nabídkou, vykompenzovalo by se to opět na zisku nových koloniálních území – k portugalským koloniím by přibýlo ještě belgické Kongo.

Avšak císařova neústupnost ohledně utlumení výstavby námořnictva byla skálopevná. „My že bychom si měli dát předepisovat, kolik smíme stavět? Platila snad Anglie naše lodě? Že se mluví o nekonečném zbrojení, o závodech ve zbrojení? To je absolutně falešné a svévolné anglické přehánění.“⁶⁹ Haldanova mise tedy skončila neúspěchem ve snaze o zlepšení vztahů a ukončení závodů.

Churchill na toto téma prohlásil: „Jestliže se spolu střetnou dvě silné a technicky vyspělé země, budou mít války dost mnohem dřív, než ji budou moci ukončit.“⁷⁰

⁶⁹ NÁLEVKA, Vladimír, *Koncert velmocí*, s. 189.

⁷⁰ GILBERT, Martin, *Dějiny dvacátého století*, sv. I, Praha 2011, s. 170.

5 Plány centrálních mocností na cestě k první světové válce

5.1 Problémy vývoje Rakousko-Uherska

Rakousko-Uherské mocnářství bylo od konce 60. let 19. století dvojtátí. Západní část říše úředně nazývaná „Království a země na říšské radě zastoupené“ tvořilo 17 království a zemí.⁷¹ Východní část říše, neboli „země Svatoštěpánské koruny“, často označovanou jen jako Zalitavsko, tvořily Uhry, Sedmihradsko, Chorvatsko-Slavonsko.

Habsburská říše uhájila i přes hromadící se vnitřní i vnější problémy ke konci 19. století svou existenci a postavení mezi velmocemi. Rozlohou své říše zaujímala druhé místo za Ruskem, a co se týče počtu obyvatel, obsadila třetí místo, první dva stupínky byly zabrány Ruskem a Německem. Z důvodu rakousko-uherského vyrovnání měla jako jediná velmoc dvě správní a politická centra. Vídeň, ležící v Předlitavsku, byla zdrojem moci, sídlil zde panovník se svým dvorem a ministerstva. Druhou metropolí se stala Budapešť, hlavní město Zalitavska. Nevyvážené dualistické uspořádání mělo za následek soupeření mezi Němci a Maďary o co největší vliv na vnitřní a zahraniční politiku Rakousko-Uherska. Slovanské národy patřící do Rakousko-Uherska nemohly dále snášet nadvládu Němců a Maďarů, a tak se začaly domáhat národnostní rovnoprávnosti a všeobecného historického uznání.

Hospodářský charakter Rakousko-Uherska byl spíše zemědělsko-průmyslový. Zde se projevil výrazný rozdíl mezi rakouskou a uherskou částí. Z Předlitavska byly nejvíce industrializovány české země, Dolní a Horní Rakousy a Štýrsko. V Uhrách naopak převládalo zemědělství. Na první pohled tak vypadá,

⁷¹ Předlitavsko tvořilo království České, Dalmatské a Haličské, arciknížectví Dolnorakouské a Hornorakouské, vévodství Salcburské, Štýrské, Korutanské, Kraňské, Slezské a Bukovinské, markrabství Moravské a Istrijské, hrabství Tyrolské a Goricko-Gradišské, země Vorarlberská a území města Terstu.

že Zalitavsko bylo pro Vídeň „brzdou ve vývoji“, nelze však opomenout, že východní část říše poskytovala českému a rakouskému průmyslu odbytiště.

Vládní kruhy v Budapešti byly zase nespokojeny s častým zasahováním vídeňských úřadů do čistě uherských záležitostí. Značně frustrovány byly i z malých pravomocí týkajících se vojenské a finanční otázky. Vše dospělo až k vytvoření čistě uherského celního a bankovního systému a přejmenování císařsko-královské armády na císařskou a královskou.

Vnitřní problémy země prostoupily i do vnější politiky. Pro zahraniční pozorovatele představovala habsburská monarchie ke konci 19. století chorobný státní útvar před kolapsem, kde se mísily vymoženosti západoevropského parlamentního politického života s prvky orientální despotie.⁷² Označení Rakousko-Uherska za „Čínu Evropy“ bylo používáno hlavně kritiky státu a liberálně smýšlejícími nacionalisty. Z aktuálního pohledu zpět na tuto rétoriku víme, že toto označení bylo použito nesprávně a za účelem monarchii poškodit. Už od roku 1811 měli v Rakouském císařství občanský zákoník, byl tam zaveden zákaz mučení a v monarchii fungovalo nezávislé soudnictví.

Zatímco evropské státy, obzvlášť Německo, se na přelomu století vydaly cestou koloniální a imperiální politiky, Rakousko žádné mimoevropské ambice nemělo. Po událostech ze začátku druhé poloviny 19. století, kdy Rakousko v důsledku sjednocení Německa ztratilo svůj vliv v německých oblastech, muselo hledat nový směr mocenské expanze. Nový terč našla monarchie na Balkánském poloostrově. Tímto krokem nepochybně chtěla zabránit vytvoření velkého slovanského státu, který by byl vázán na Rusko. Další příčina se týkala hospodářské otázky, kdy chtěla monarchie Balkán využít k exportu kapitálu a zboží, zpětně by pak využila jihovýchodoevropského přírodního bohatství. Berlínským kongresem, který revidoval Sanstefanskou mírovou smlouvu uzavřenou mezi Ruskem a Tureckem, dostalo Rakousko souhlas pro obsazení Bosny a Hercegoviny a udržování vojenských posádek v sandžaku Novi Pazar. Vlna kritiky se snesla hlavně od západních států, premiér Gladstone ve své

⁷² HLAVAČKA, Milan, PEČENKA, Marek, *Trojspolek*, s. 166.

předvolební řeči z roku 1880 zmínil, že „neexistuje ani jediný případ či jediné místo na mapě, kam by se dalo prstem ukázat a říci: Tady udělalo Rakousko dobře.“⁷³

Monarchie si byla vědoma svého upadajícího vlivu, a proto se snažila přilnout na svého západního souseda Německo, který by podporoval její mocenské zájmy na Balkáně. Německé vládní špičky uvažovaly pragmaticky, a tak si hodlaly zcela podmanit habsburskou říši. Německu velmi vyhovoval slabý soused v podání podunajské monarchie, prostřednictvím jeho by pak mohl rozšiřovat své zájmy hlouběji na východ. Hlavní německou hospodářskou expanzí bylo vybudování železnice Berlín-Bagdád.

S počátkem nového století se ruské zájmy přesměrovaly z východní Evropy na Dálný Východ. Balkánský poloostrov se tak na krátký čas ocitl v relativním klidu. Problém však nastal po pro Rusko neúspěšné válce s Japonskem, odehrávající se v letech 1904–1905, kdy se ruské zájmy obrátily opět na jihovýchod Evropy. Ruský vliv tam pak začal nabývat opět na síle.

Jistou rakousko-uherskou potíží byl rozchod pohledů na východní otázku s Velkou Británií. Toto rozcházení zapříčinilo nejenom odsouzení tzv. Arménských masakrů britskou vládou, ale i vnímání jako Rakousko-Uherska jako pevného spojence Německa. Tím bylo dáno, že Británie neprodloužila Středomořské dohody z roku 1887, mimo jiné také kvůli rakousko-uherskému návrhu přetvořit pakt na alianci.

Rakousko-Uhersko potřebovalo ráznější politiku na Balkáně, proto provedlo v roce 1895⁷⁴ na postu ministra zahraničí výměnu. Novým ministrem se stal Agenor Gołuchowski, polský velkostatkář, jenž své diplomatické zkušenosti získal jako velvyslanec v Bukurešti, kde se těšil velké oblibě.

Gołuchowski si uvědomoval tíživou situaci monarchie, proto se nepouštěl do ostré provokativní politiky a spíše zaujmul kurs klidné vyčkávací politiky.

⁷³ HLAVAČKA, Milan, PEČENKA, Marek, *Trojspolek*, s. 52.

⁷⁴ HROCH, Miroslav, *Historické události – Evropa*, Praha 1977, s. 171.

S nástupem nového cara Mikuláše II. na trůn roku 1894 bylo možné předpokládat jisté oteplení vztahů. Po třech letech Mikulášovy vlády se podařilo dohodnout se o východní otázce s císařem Františkem Josefem I. V Petrohradě v dubnu 1897⁷⁵ byla uzavřena dohoda s oběma panovníky a jejich ministry zahraničí. Smlouva byla široce pojata a zakládala se na 4 principech: 1) *zachovat status quo na Balkáně, dokud jen to bude možné*; 2) *nezasahovat do vnitřního vývoje balkánských států*; 3) *spolupracovat mezi zastoupeními obou velmocí na poloostrově a ukázat tak balkánským národům, že ničeho nedosáhnou pokusy stavět obě velmoci proti sobě*; 4) *bylo dohodnuto, že pokud status quo nebude udržitelný, bude Rusko jednat jen s habsburskou monarchií a společným postupem bude společná dohoda prosazena i u ostatních velmocí*.⁷⁶ Ohledně Bosny a Hercegoviny, kterou mělo Rakousko-Uhersko povoleno od Berlínského kongresu obsadit, nebo Černomořských úžin, jež si nárokovalo Rusko, nepadlo ve smlouvě ani slovo. Díky této smluvní dohodě se na krátký čas podařilo snížit napětí na Balkánském poloostrově.

Mnoho vídeňských politiků mluvilo o rusko-rakouské spolupráci velmi kladně. Diplomát Musulin, který právě v letech 1899–1901 sloužil pod baronem Aehrenthalem na petrohradském velvyslanectví, hodnotil vztahy mezi ruským zahraničním úřadem a rakousko-uherským vyslanectvím „jako velmi hladké a často dokonce srdečné“.⁷⁷

Vzhledem k tomu, že podunajská monarchie měla stále za hlavního spojence císařské Německo, nebylo možné více spolupracovat s Ruskem. Faktem ale bylo, že koncem 19. století se vazby ve Dvojspolku, ať už evropské či mimoevropské, mírně uvolnily. Rakousko-uherská diplomacie nepovažovala koncem století Německo za ideálního spojence.⁷⁸ Také německým vládním špičkám nemohlo z hledáčku ujít urovnání vztahů s Ruskem, ale i Velkou Británií. Na základě toho

⁷⁵ HROCH, Miroslav, *Historické události – Evropa*, Praha 1977, s. 171.

⁷⁶ HLAVÁČKA, Milan, PEČENKA, Marek, *Trojspolek*, s. 171.

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ HLAVÁČKA, Milan, PEČENKA, Marek, *Trojspolek*, s. 173.

napsal hrabě Holstein v dopise určenému německému velvyslanci ve Vídni Filipu Eulenburgovi: „hrabě Gołuchowski opouští Německo... a utíká za Anglií jako ženská, která svého muže podvádí s jiným, který si ji ovšem nemíní vzít.“⁷⁹ Němci byli ostražití i u sprátení dvou východních císařských dvorů, neboť se obávali, že by mohlo dojít k domluvě ke druhé Zajišťovací smlouvě⁸⁰, kvůli které by se pak Německo mohlo ocitnout v izolaci bez spojenců. Do jisté míry by si za to mohlo Německo kvůli bezohledné politice vůči Rakousko-Uhersku samo. Pozornost ambiciózní země kladla mimo Evropu, snila o velkém impériu, a tak k tomu přizpůsobila svou politiku, nehledě na aliance. Podle německého diplomata a politika Marschalla von Biebersteina nebyla spojenectví pro Německo „svěrací kazajkou, znemožňující volnost pohybu jeho členů“. ⁸¹ Jak tomu bylo v Bismarckově éře, východní otázka opět „neměla cenu kostí jediného pomořanského granátníka“.

Další neporozuměním mezi zeměmi Dvojspolku byla odlišná hospodářská úroveň. Německo se mohlo pyšnit v roce 1900 hrubým národním produktem⁸² (HNP) 35,8 miliard dolarů, kdežto Rakousko-Uhersko disponovalo HNP ve výši 19,4 miliard dolarů.⁸³ Z těchto údajů tedy jasně vyplývá, kdo byl tím vyspělejším a kdo tím slabším a méně výkonnějším článkem aliance. V roce 1913 činil německý export do Rakousko-Uherska 40,1 %, na druhou stranu import z podunajské monarchie do Německého císařství byl 43,7 %.⁸⁴

Německý hospodářský vliv byl v zemi viditelný, proto se i německé vládní kruhy zajímaly o vnitřní vývoj Rakousko-Uherska. Nemohli si nepovšimnout vzrůstu nacionálních myšlenek Čechů v Předlitavsku a Jihoslovanů v Zalitavsku. Německá vláda v Berlíně považovala za zcela nepřijatelné jakékoli narušení

⁷⁹ HLAVÁČKA, Milan, PEČENKA, Marek, *Trojspolek*, s. 173.

⁸⁰ První „Zajišťovací smlouva“ dala vzniknout vojenské alianci mezi Německem a Ruskem v roce 1890 zajišťující neutralitu zemí v případě konfliktu s třetí velmocí.

⁸¹ HLAVÁČKA, Milan, PEČENKA, Marek, *Trojspolek*, s. 173.

⁸² Hrubý národní produkt neboli Gross National Product je celková peněžní hodnota statků a služeb vytvořená za dané období občany daného státu (jak na území tohoto státu, tak v cizině).

⁸³ BAIROCH, Paul, *Europe's, Gross National Product: 1800–1975*. In: *The Journal of European Economic History*, vol. 5, 1976, No. 2, s. 281, tabulka 4. (přepočteno na ceny roku 1960)

⁸⁴ CHYLÍK, Jindřich, *Vývoj zahraničního obchodu v našich zemích*, Praha 1947, s. 37.

dualistického uspořádání Rakousko-Uherska nebo dokonce oslabení převahy Němců.⁸⁵ Z německé strany se tak vyvíjel neustálý tlak a monarchie se dostávala do větší závislosti na Německu. Na počátku roku 1902 si postěžoval hrabě Gołuchowski berlínskému velvyslanci Szögyenyimu na „stále stoupající svévolnost“ německé politiky a na její snahu „všude mistrovat“.⁸⁶ Začaly se šířit i názory o ukončení spolupráce se státy Trojspolku a pokusu dorozumět se s Francií a Ruskem. Mezi radikálnější názory lze zařadit i touhu po odplatě za porážku z roku 1866. Hrabě Eulenberg, německý vyslanec ve Vídni, si nemohl nepovšimnout změny chování a názorů vůči Německu. Takto psal v dopise do Berlína: „V roce 1894, když jsem přišel do Vídně, byl rok 1866 zcela zapomenutým tématem. Nyní vzrušuje hlavy a je diskutován se vši starou nenávistí...“⁸⁷

Další ranou, která otřásla vztahy mezi středoevropskými velmocemi, byla otázka obchodu na Balkáně, kde se Německo snažilo zesílit svůj obchodní vliv na úkor svého partnera. Rakousko-Uhersko bralo Balkán jako sféru svého vlivu, který pro něj byl největším odbytištěm průmyslových výrobků. Z balkánských států Srbska, Rumunka a Bulharska se pak do monarchie dovážely hlavně obiloviny a dobytek. Rakousko-Uhersko zaujímalo v celkovém importu z výše vyjmenovaných východních států v roce 1901 první místo před Německem a Velkou Británií, o sedm let později bylo odsunuto Německem na druhé místo.⁸⁸

Stejně bezohledné obchodní vztahy, které panovaly mezi monarchistickými velmocemi, panovaly i mezi Rakousko-Uherskem a balkánskými státy. Dalo by se říci, že monarchie si za své špatné vztahy s ostatními státy víceméně mohla sama. V Srbsku došlo v červnu 1903⁸⁹ k politickému puči, kdy byl svržen prorakousky orientovaný panovník Alexandr Obrenović. Na trůn byl srbskými nacionalisty dosazen Petr Karadjordjević, který podlehl tlaku nacionalistů, přerušil vazby mezi monarchií a svou politiku začal orientovat na východ – do Ruska.

⁸⁵ PROKŠ, Petr, *Konec říše Habsburků*, s. 53.

⁸⁶ Tamtéž, s. 176.

⁸⁷ HLAVAČKA, Milan, PEČENKA, Marek, *Trojspolek*, s. 177.

⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁹ HROCH, Miroslav, *Historické události – Evropa*, s. 174.

Musulín ve svých pamětech rozebral příčiny úpadku rakouského politického vlivu v Srbsku: „Obchodně politické těžkosti tkvěly v tom, že Srbsko exportovalo prasata a skot do Uher, a ty zase posílaly svůj daleko cennější dobytek do Rakouska a Rakousko zase vyváželo svůj vlastní skot a prasata do Německa. Jestliže byl ze Srbska, kde byly příšerné veterinární poměry, zavlečen dobytčí mor, kulhavka nebo slintavka do Uher, tak se Rakousko uzavřelo vůči Uhersku, neboť jestliže byly tyto nakažlivé nemoci zavlečeny také do Rakouska, tak se Německo uzavřelo vůči Rakousku. Důsledkem těchto propletených vztahů bylo, že na maďarsko-srbské hranici byla zavedena přísná veterinární opatření. Vyskytla-li se nákaza v Srbsku, byla hranice uzavřena buď pro dotyčný transport, nebo pro celou oblast nákazy, nebo úplně celá. Následky postupu si lze představit. Dobytek byl naložen na vagonech připravených k odjezdu, srbští rolníci netrpělivě čekali na otevření hranice, dobytek se znehodnocoval, klesal na váze a ceně a eventuálně byl navrácen zpět rolníkovi... Často se stávalo, že k uzavření hranice došlo již při pouhém podezření z nákazy, takže v Bělehradě nás podezřívají, že hranici uzavíráme, kdykoliv jsou naše trhy přeplněny a kdy je třeba udržet ceny na určité úrovni.“⁹⁰

Vídeň se snažila po nástupu nového srbského panovníka si zemi opět podmanit. Avšak zakázání dovozu komodit do Rakousko-Uherska nebylo tou šťastnou volbou pro středoevropský stát.⁹¹ Srbsko si však rychle dokázalo najít nová odbytiště, ať už směrem na východ – Rusko, Turecko nebo právě hlouběji na západ – Německo. Pro habsburskou říši byl tento krok definitivní tečkou za kontrolou Srbska. Novým obchodním partnerem, kam říše přesunula své zájmy, bylo Rumunsko. Tato spolupráce mezi zeměmi nepatřila mezi ty pevnější a spolehlivější. Rakousko-Uhersko nebralo spojení moc vážně a nepřiklánělo mu žádnou cenu na přežití, pokud nastane první vážná krize.

⁹⁰ HLAVAČKA, Milan, PEČENKA, Marek, *Trojspolek*, s. 178.

⁹¹ Toto období odehrávající se v letech 1906–1910 se nazývá „prasečí válka“, jelikož byla převážně zakázána zvířata. Pro Habsburskou monarchii měl zákaz srbských výrobků dalekosáhlé následky.

5.2 Italský odklon od Trojspolku

Počátkem nového století se Itálie začínala vzpamatovávat z koloniální porážky, následným svržením Crispiho vlády a atentátu na Jeho výsost krále Umberta I. Ke stabilizaci vnitřní situace došlo díky nebývale vysokému průmyslovému rozvoji. Od této doby začíná být markantní rozdíl mezi průmyslovým severem a agrárním jihem Itálie, který trvá až do dnešních let. Severní Itálie zažívala opožděnou zakladatelskou horečku.⁹²

Novým králem se stal Viktor Emanuel III., který se politickým životem a vládou s tím spojenou příliš nezaobíral. Jeho intervence do způsobu vedení zahraniční politiky byly sporadické, vždy respektoval názory vlády a příslušného ministra.⁹³ Jako většina italského obyvatelstva se přikláněl na stranu udržení dobrých vztahů s Velkou Británií ve Středomoří.

Hlavním představitelem italské politiky byl Giovanni Gilotti, který byl skoro nepřetržitě ministerským předsedou v letech 1903–1914. Jeho období vlády je spojováno s korupcí a klientelismem. V zahraniční politice se snažil uvolnit vztahy s trojspolkovými mocnostmi a více se orientovat na západoevropské velmoci. Koloniální výboje, které v předchozích letech zavlekly Itálii do války, se snažil utlumit.

Změněná politika vůči spojeneckým státům tkvěla ve finanční nepodpoře Itálie. Německo ani Rakousko-Uhersko nehodlalo podporovat koloniální zájmy středomořského státu, a tak byla domluva o prodlužování trojspolkových smluv stále obtížná. Nehledě na fakt, že nově jmenovaní členové vlády nebyli zastánci nepřátelství s Francií na úkor Německa.

Mezi další příčinu, proč se Itálie odklonila od Trojspolku, lze počítat i zhoršení německo-britských vztahů. Italští diplomaté neustále apelovali na Berlín, aby nezhoršoval mezinárodní postavení Itálie. Baron Blanc situaci charakterizoval

⁹² V porovnání s Německem, kde probíhala zakladatelská horečka neboli „gründerské období“ už v 70. a 80. letech 19. století.

⁹³ HLAVAČKA, Milan, PEČENKA, Marek, *Trojspolek*, s. 183.

slovy: „Jestliže se Německo a Anglie nedohodnou, ocitne se Itálie v postavení dítěte, jehož rodiče se rozcházejí.“⁹⁴

Nové kursy zahraniční politiky tak v 90. letech 19. století započaly všechny velmoci Trojspolku, avšak jejich směry se diametrálně lišily, do jisté míry byly namířeny proti sobě. Ať už Německo svou imperiální politikou neberoucí ohled na své spojence, nebo Rakousko-Uhersko politikou „dobrých vztahů“, tak i Itálie, jež konečně pochopila, že spolupráce s germánskými státy není tolik výnosná a obrátila se spíše ke státu s latinskými kořeny, jaké sama měla – k Francii.

První činem ke spolupráci bylo uznání francouzského protektorátu nad Tuniskem v roce 1896, které připravilo dobré vztahy na podepsání tajné obchodní smlouvy na podzim roku 1898. Itálie touto smlouvou získala právo vyvážet olivový olej a víno do Francie, z té pak byly dováženy kvalitní průmyslové výrobky.

Německé diplomacii toto italsko-francouzské sblížení neuniklo z hledáčku. Hrabě Bülow spolupráci vůči Trojspolku přirovnal ke „šťastnému manželství, v němž muž nemusí hned vzteky rudnout, jestliže si jeho žena zatančí nevinné kolo valčíku s jiným kavalírem. Důležité je, že mu neuteče, ale vrátí se k němu, neboť ví, že se u něho má nejlépe...“⁹⁵

Oba dva kroky připravily půdu pro podepsání politické smlouvy v roce 1902. Ačkoliv byla smlouva široce pojata, vyskytovaly se zde ustanovení, která byla namířena proti Trojspolku. Smlouva vymezovala sféry vlivu v Tripolsku a Maroku, nejdůležitější však bylo, že se státy zavázaly zachovat neutralitu v případě napadení jedním nebo více agresory, současně však měly románské státy zachovat neutralitu, pokud by byly nuceny vyhlásit válku v důsledku provokace. Dále bylo ve smlouvě uvedeno, že státy neuzavřou žádnou dohodu, která by byla v rozporu s tímto ustanovením. Nehledě na fakt, že trojspolkové závazky byly namířeny proti Francii. Itálie tak získala výjimečnou pozici, kdy byla chráněna oběma vznikajícími nepřátelskými bloky.

⁹⁴ HLAVAČKA, Milan, PEČENKA, Marek, *Trojspolek*, s. 186.

⁹⁵ Tamtéž, s. 190.

Smlouvy Trojspolku byly prodlužovány každých šest let až do roku 1912. Jednání o prodloužení aktů se však od 90. let 19. století nesla v chladném duchu. Vše začalo v roce 1896, kdy nejjihnější stát koalice vnesl poznámku o obnovení Manciniho deklarace, tady však narazil na odpor zbylých států aliance. V roce 1902, kdy byla projednávána další obnova, bylo hlavním cílem udržet dobré vztahy se sousedy. Krize, do níž se aliance tří států dostala počátkem nového století, se vlekla až do jejího úplného zániku. Tedy do roku 1914, kdy si Itálie po červencovém vyhlášení války zachovala neutralitu a v dalším roce pak přešla na stranu Dohody.

5.3 Velmocenské plány a cíle Německa

Na přelomu 19. a 20. se evropský kontinent rozdělil na dva bloky – státy Trojspolku⁹⁶ a Trojdohody. Pomyslnou tečkou za rozdělením byl rok 1907, kdy byla podepsána smlouva odstraňující všechny předešlé spory mezi Velkou Británií a Ruskem, jež se týkala vymezení sfér vlivu ve střední a západní Asii. Podle těchto spojeneckých svazků pak jednotlivé mocnosti Trojspolku a Dohody upravily vlastní operační plány k nasazení svých vojsk v případné válce.⁹⁷ Německý vojenský strategický plán vycházel z návrhů bývalého náčelníka generálního štábu v letech 1858–1888 Helmutha von Moltkeho st.⁹⁸ Hlavní cílem plánu bylo vyhnutí se války na dvou frontách (západě a východě), přičemž první krok počítal s rychlým útokem na Francii. Další postup vojenských sil měl být až do nitra Ruska, kde by měla být velmoc úplně zlikvidována.

Na budování francouzské armády a pevností okolo hranic na přelomu století musel německý štáb reagovat. Hlavním náčelníkem štábu byl v letech 1901–1905

⁹⁶ Trojspolek se postupně formoval v posledních dvou desetiletích 19. století. První spojenectví mezi státy Dohody bylo podepsáno v roce 1893, když Francie s Ruskem podepsaly smlouvu o pomoci v případě napadení Německem. Francie v roce 1904 uzavírá „srdeční dohodu“ s Velkou Británií o rozdělení sfér vlivu v koloniích. Tři roky poté je deklarována smlouva mezi Velkou Británií a východní velmocí Evropy Ruskem. Tímto aktem se završilo rozdělení Evropy.

⁹⁷ PROKŠ, Petr, *Konec říše Habsburků*, s. 109.

⁹⁸ „St.“ se uvádí, protože v době první světové války působil v generálním štábu jeho synovec Helmuth von Moltke.

Alfred von Schlieffen, který se zasadil o přepracování plánu, podstata však zůstávala stejná. Schlieffen vypracoval plán bleskové války s pravým křídelním obchvatem přes území Belgie a potom obrat na jih do zad francouzské armády.⁹⁹ Problémem však byla suverenita Belgie, která byla od roku 1831 neutrální a hlavním ochráncem belgického území byla Velká Británie.

Tažení do Francie mělo trvat 6 týdnů, tečkou za západním tažením bylo dobytí Paříže. V době západního tažení měla rakousko-uherská vojska čelit spolu s pár německými jednotkami náporu z Ruska do chvíle, kdy se k nim nepřidají ostatní síly ze západní fronty.

Další přeměna plánu souvisela s generálem Helmuthem von Moltkem ml., který byl náčelníkem generálního štábu v letech 1906–1914. Generál vyčlenil 80 % všech německých sil k útoku proti Francii, zatímco zbývajících 20 % se mělo ve Východním Prusku postavit na levé křídlo rakousko-uherské armády, která by z Haliče směřovala k Rusku.¹⁰⁰ Západní fronta pak ještě byla rozdělena na severní pravé křídlo a jižní levé křídlo. Prvně jmenované mělo za úkol dobýt Paříž, druhé bylo postaveno podél pásu pevností Metz-Diedenhofen-Štrasburk a jeho účel byl čistě obranný. Lze se jen dohadovat, zda byly změny ku prospěchu. Z plánované bleskové války se stala válka zákopová.

Německo se nespolehalo jen na pozemní útok, ale svou sílu chtělo ukázat na moři, čímž se dostalo do vleku zbrojního soupeření s námořní vyspělou Velkou Británií.¹⁰¹ Císařské Německo vděčí za zmodernizování válečného námořnictva Alfredu von Tirpitzovi, který se stal posléze v roce 1911 velkoadmirálem. Díky jeho námořním zákonům a reformám vyvstal Velké Británii velký konkurent. Ostrovní velmoc se námořního prvenství za žádných okolností nehodlala vzdát. Důsledkem toho byla v listopadu 1905 zahájena výstavba nových bitevních lodí

⁹⁹ PROKŠ, Petr, *Konec říše Habsburků*, s. 110.

¹⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰¹ Od válek o španělské dědictví (1701–1714) se Velká Británie stala námořní mocností. Alfou omegou pro ni byla zásada dvou předí – britské námořnictvo muselo být silnější než spojené námořní flotily dvou dalších mocností. Soupeření o námořní prvenství je typické pro počátek nové éry.

tzv. dreadnoughtů.¹⁰² Německá reakce na sebe nenechala dlouho čekat a ještě v roce 1906 byl přijat nový zákon o výstavbě těchto bitevních lodí.

5.4 Vojenský plán Rakousko-Uherska

Rakousko-Uhersko se na případnou válku připravovalo také, stejně jako ostatní evropské velmoci. Avšak bylo poněkud limitováno jak finančními prostředky, tak i tíživou vnitropolitickou krizí, kterou vyvolávaly nacionalistické myšlenky ostatních národů monarchie. Na přelomu století nebyly vztahy mezi dvojspolkovými státy na nejlepší úrovni. Jejich sféry vlivu byly zcela odlišné. Císařské Německo se snažilo rozšířit svůj vliv po celém světě, zatímco dualistické Rakousko-Uhersko se orientovalo už pouze na východní Evropu a Balkán.

Odlišnosti mezi zeměmi se projevovaly také ve vojenském strategickém plánování v případě války v Evropě, ve kterém by měly být za jedno. Éra vlády německého náčelníka generálního štábu Alfreda von Schlieffena se nesla ve znamení nedůvěřivosti vůči rakousko-uherské armádě. Zejména sám Schlieffen byl ostře proti ní, jednou dokonce veřejně prohlásil: „*V případě války jedna třetina rakouské armády přeběhne k Rusům.*“¹⁰³ Tím narážel na početné slovanské etnikum v armádě monarchie, které podle jeho názoru mělo sběhnout na stranu Rusů a bojovat proti Německu a Rakousko-Uhersku.

V souvislosti s častými změnami v německém útočném plánu došlo v roce 1896 k rozchodu dvojspolkových generálních štábů. Od této doby až do Bosenské krize, tedy třináct let, nevedly mezi sebou štáby žádné rozhovory a strategické plány vypracovávaly bez vzájemných komunikací. V prvním desetiletí nového století, konkrétně v roce 1906, převzal vedení rakousko-uherského generálního štábu energetický a bojechtivý generál Franz Conrad von Hötzendorf, jenž neustále lpěl na zmodernizování armády. Do roku 1914 byl připraven ve spolupráci s velením německé armády podrobný operační plán vycházející

¹⁰² První loď z této nové bitevní série byla na vodu spuštěna již v únoru 1906 a stala se tak nejlepší a nejlépe vyzbrojenou lodí na světě. Za zmínku také stojí, že je doposud jedinou lodí, která potopila ponorku.

¹⁰³ HLAVÁČKA, Vladimír, PEČENKA, Marek, *Trojspolek*, s. 174.

z předpokladu, že nejdříve dojde k poražení Francie. Do té doby měla rakousko-uherská armáda s německými posilami zadržet nápor Ruska, než proti němu budou přesunuty uvolněné jednotky ze západu.¹⁰⁴

Jednotný operační plán počítal se čtyřmi eventuálními válkami, pro které byly pečlivě vypracovány jednotlivé plány. První plán nesoucí název „*Fall B*“¹⁰⁵ byl navržen pro válku s balkánskými státy – Srbskem a Černou Horou. Druhým projektem, který počítal s válkou s Ruskem, byl pojmenován „*Fall R*“. Další návrh vznikl spojením „*Fall B*“ s „*Fall R*“, „*Fall B-R*“ byl tedy jediným případem, kdy štáby počítaly válkou na dvou frontách. Posledním plánem se stal „*Fall I*“, který byl navržen pro válku s trojspolkovým spojencem Itálií. Zde je názorná ukázka, jaké vztahy panovaly uvnitř aliance.

Z dnešního pohledu je plán nedokonalý, jelikož nepočítal se štěpením sil na tři války současně. Další zlom v taktice nastal v únoru 1914, když Rumunsko vypovědělo smlouvu s Rakousko-Uherskem. Tím pádem muselo vedení vojenský plán nutně přepracovat, aby v případě konfliktu s rozšířením války na Balkáně o území Rumunska, zde mělo dostatečné množství svých jednotek. Zároveň to znamenalo značné rozmělnění vojenských sil Rakousko-Uherska, které tak nemohlo řádně splnit úlohu vůči Rusku, kam se musely přesunout německé jednotky ze západu, jež pak zase chyběly proti Francii.¹⁰⁶ Nabízí se proto otázka, proč tedy vyhlásilo Rakousko-Uhersko, které nedisponovalo dostatečnými zdroji, v letních měsících onu válku, zapisující se do historie jako první světová válka?

¹⁰⁴ PROKŠ, Petr, *Konec říše Habsburků*, s. 111.

¹⁰⁵ Tamtéž.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 112.

6 Rakousko-Uhersko a rozpoutání války v Evropě

6.1 Na cestě k Velké válce

Změny, které s sebou přinesl bukurešťský mír ukončující balkánské války v letech 1912 až 1913, neměly pro habsburskou monarchii příjemné důsledky. Monarchie se musela vyrovnat se skutečností, že její největší nepřítel na poloostrově vyšel z válek nejvíce posílen. Hrabě Berchtold se vyjádřil ohledně rakousko-uherské situace po Balkánských válkách ve svém projevu v ministerské radě: „*V budoucnu již nemůžeme počítat s bezbranným a chřadnoucím Tureckem a poměrně malými křesťanskými státy, nýbrž se silnými národně sjednocenými státy, z nichž dva hraničí s námi, svými geografickými kořeny zasahují hluboko do monarchie a chovají víceméně skryté aspirace na naše území.*“¹⁰⁷ Zmíněnými sousedními státy na východě myslel hrabě Berchtold nepochybně Srbsko a Rumunsko.

Situace vyvolaná balkánskými válkami dala s odstupem času vzniknout dojmu, že se rozpadl celý světový řád a nebylo příliš možné očekávat zastavení běhu událostí, když si nikdo nebyl jist nápravou.¹⁰⁸ Vztahy mezi dvojspolkovými státy v posledních letech před Válkou byly značně rozštěpeny. Krizí však neprocházely jen centrální mocnosti. Na druhé straně, vztahy mezi Dohodovými státy také nepatřily k ideálním. Například v britsko-ruském spojení vznikly na počátku roku 1914 spory ohledně Persie, když Rusko přestalo dodržovat dohodu z roku 1907.¹⁰⁹

Balkánské války také ukázaly, že německá podpora Rakousko-Uhersku nemusí být vždy stoprocentní. Během válek byl postoj Berlína nejednou v rozporu

¹⁰⁷ HLAVAČKA, Milan, PEČENKA, Marek, *Trojspolek*, s. 239.

¹⁰⁸ SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 224.

¹⁰⁹ HLAVAČKA, Milan, PEČENKA, Marek, *Trojspolek*, s. 240.

se stanovisky Vídně a německá diplomacie spolupracovala s dohodovými státy, aniž, navzdory různým deklarácím, brala ohled na vitální zájmy habsburské monarchie.¹¹⁰ Vilémovo Německo podporovalo Řecko a Rumunsko nejen z dynastických důvodů¹¹¹, ale příčinou podpory byly také politické a ekonomické zájmy.

Největší obavu tak na počátku osudového roku 1914 dělalo vídeňským vládním špičkám bezpochyby vytvoření Balkánské ligy namířené proti monarchii. Tyto obavy se ale ihned vytratily se sarajevskou událostí z konce června. Přesněji, 28. 6. 1914, kdy byl na následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este a jeho manželku Žofii Chotkovou spáchán atentát. Osudná střelba vyšla z pistole jihoslovanského mladíka Gavrila Principa patřící do srbské nacionalistické organizace Mladá Bosna, která měla výrazný protirakouský akcent. Sarajevský atentát se stal záminkou k vypuknutí války, o které nikdo netušil, do jakých rozměrů přeroste. Celá vídeňská politická elita včetně císaře Františka Josefa I. sdílela společný názor, a to ten, že je nutno zakročit proti Srbsku. Císařovo memorandum určené německému panovníkovi shrnující rakousko-uherská stanoviska tomu jasně odpovídá: „*Je potřeba vyřadit Srbsko jako mocenský faktor na Balkáně.*“¹¹²

Dne 23. července přijala srbská vláda desetibodové ultimátum z Rakousko-Uherska.¹¹³ Ačkoliv byly pro nezávislou zemi naprosto nepřijatelné, byli Srbové ochotni splnit většinu z nich. Britský ministr zahraničí Edward Grey se k ultimátu vyjádřil slovy: „*Nejstrašnější dokument, který kdy poslal jeden stát jinému státu.*“¹¹⁴ Jelikož monarchie trvala na splnění všech bodů dokumentu, vyhlásila dne 28. července 1914 válku Srbsku.¹¹⁵ Německá armáda svého spojence podpořila a válku Rusku vyhlásuje k 1. srpnu 1914. Do 12. srpna byly státy Dvojspolku ve válce se všemi státy Dohody.¹¹⁶ Itálie, která byla vázána

¹¹⁰ SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 224.

¹¹¹ Řecký král Jiří i rumunský král Carol patřili k rodu Hohenzollernů.

¹¹² HLAVÁČKA, Milan, PEČENKA, Marek, *Trojspolek*, s. 242.

¹¹³ HROCH, Miroslav, *Historické události*, s. 183.

¹¹⁴ HLAVÁČKA, Milan, PEČENKA, Marek, *Trojspolek*, s. 246.

¹¹⁵ HROCH, Miroslav, *Historické události*, s. 184.

¹¹⁶ HLAVÁČKA, Milan, PEČENKA, Marek, *Trojspolek*, s. 246

trojspolkovými smlouvami vyhlásila na počátku srpna neutralitu a na stranu Německa a Rakousko-Uherska se nikdy nepřidala. V květnu 1915 vstupuje do války na straně Dohody a tímto tak oficiálně zaniká aliance mezi dvěma germánskými státy a jedním románským. Hlavním předpokladem vyhlášení války Srbsku bylo znovu ukázat stabilitu postavení Rakousko-Uherska jako nezávislé evropské mocnosti.¹¹⁷ Toho však monarchie nikdy nedosáhla, jelikož válka znamenala konec dualistického soustátí.

¹¹⁷ TAYLOR, A. J. P., *Poslední století habsburské monarchie*, s. 315.

7 Závěr

Ve své bakalářské práci jsem shrnula mezinárodní vztahy mezi Rakousko-Uherskem a Německem mezi lety 1890–1914. Rok 1890 byl významným předělem v dějinách nově sjednoceného Německa, a to kvůli rezignaci kancléře Otto von Bismarcka, který svou funkci opustil kvůli neshodám s novým německým císařem Vilémem II. Bismarckovu politiku cukru a biče pak nahradila imperiální politika samotného Viléma II. „*Bismarckova spojení účinně držela na uzdě soupeření mezi Německem, Rakousko-Uherskem a Ruskem.*“¹¹⁸ Novým kancléřem je jmenován Leo von Caprivi, na nějž je propletená síť Bismarckovských aliancí příliš krátká, a proto se ji rozhodně změnit. Kvůli tomu pak Německo přichází o spojení s Ruskem. Nový panovník odmítl prodloužit Zajišťovací smlouvu s carem a zachoval si jen alianci s habsburskou monarchií. Kancléř se snažil ztrátu kompenzovat o vytvoření aliance s Velkou Británií. Avšak kromě uzavření Helgolandské smlouvy v roce 1890 ke sblížení nedojde. Neúspěšný Capriviho vstup do velké politiky zapříčinil jeho brzký pád, a tak již v roce 1894 rezignoval na post kancléře.

Koncem 19. století se začaly formovat diplomatické aliance. Prvním vzniklým blokem byl Trojspolek (1882) složený z Německa, Rakousko-Uherska a Itálie. V posledním desetiletí 19. století se započal formovat druhý mocenský blok. Základem se stalo francouzsko-ruské spojení uzavřené v roce 1894. Dlouhých deset let trvalo Velké Británii, než se rozhodla opustit tzv. *politiku skvělé izolace* v Evropě.

V roce 1904 se tradiční rivalové Francie a Velká Británie dohodly na podepsání tzv. srdečné dohody. Smlouva však nebyla vojenským paktem, týkala pouze kolonií, nebyla namířena proti žádnému státu a ani zde nebyla zmínka o spojení. Přesto to však byl důležitý dokument, který vytvořil předpoklady pro další spolupráci. Završením vzniku států Dohody byl opět podpis o koloniálních dohodách mezi Velkou Británií a Ruskem. Trojdohoda vznikla spojením do té

¹¹⁸ RAPPORT, Michael, *Dějiny Evropy: Evropa devatenáctého století*, Praha 2011, s. 366.

doby nesmiřitelných států, v reakci na politiku Trojspolku. Základem se tedy stala Velká Británie, Francie a Rusko. Vytvoření těchto aliancí vyústilo v materiální boje mezi jednotlivými státy obou stran. Šlo hlavně o vybavení armády a šířku bojového arzenálu, a to primárně mezi Velkou Británií a Německem.

Rakousko-Uhersko ale bylo k Německu vázáno, vedle trojspolkových smluv, i smlouvou dvojspolkovou. Dominantnější pozici ve dvojspolkovém vztahu mělo silnější Německo, Rakousko-Uhersko na něm bylo vojensky, hospodářsky i politicky závislé. Jenže vztah mezi germánskými státy nebyl vždy růžový a perfektní. Německo často upřednostňovalo své zájmy před těm dvojspolkovými, čímž Rakousko-Uhersko nechávalo na pochybách o pevnosti jejich vztahu. Výše zmíněná nedůvěra ve vztah mezi zeměmi Dvojspolku se krystalicky ukázala v balkánských válkách v letech 1912 a 1913. Už předtím však mohla vzplanout válečná roztržka z jiného konfliktu, kterým byla anexe Bosny a Hercegoviny v roce 1908. Nebezpečná a ožehavá situace ale ještě byla vyřešena diplomaticky u kulatého stolu.

Problémy zanechané na Balkánském poloostrově po balkánských válkách se později staly podnětem pro zahájení první světové války. Právě sarajevský atentát ze dne 28. 6. 1914, jenž se odehrál na Appelovo nábřeží na následníka rakousko-uherského trůnu Františka Ferdinanda d'Este a jeho manželku Žofii Chotkovou byl výsledkem neklidné situace v oblasti. Atentátník Gavrilo Princip ale i tak až do své smrti roku 1917 v terezínském vězení svého činu litoval. Uklidňoval se prý tím, že by válka dříve či později stejně přišla.

Po atentátu nastává velice složitá situace. Málokdo věděl, jak zareagovat na tuto tragickou událost. Po celé Evropě probíhají diplomatická jednání, ale nejdůležitější a konečné rozhodnutí leží na Vídni. Rakouské vládní kruhy nekompromisně rozhodnuly o potrestání Srbska. Pokud by tak Rakousko-Uhersko neučinilo, přestalo by dle jejich názoru být chápáno jako velmoc. Do Srbska byl poslán dokument, z něž vyplývala stoprocentní odpovědnost Srbska za atentát, a kterým jej Rakousko-Uhersko připravovalo o suverenitu. Srbští politici byli bezradní, a proto žádají o pomoc Rusko. Kdyby se Rusko rozhodlo konflikt přehlížet a nejít do války na srbské straně, ztratilo by všechny pozice na Balkáně,

což by zapříčinilo vzrůst rakousko-uherského vlivu na Balkáně. Vyhlášení války Srbsku vyvolá dominový efekt a první světová válka strhne do boje téměř celý kontinent.

8 Seznam použité literatury a pramenů

BAIROCH, Paul, *Europe's, Gross National Product: 1800–1975*. In: The Journal of European Economic History, vol. 5, 1976, No. 2.

FERGUSON, Niall, *Britské impérium: Cesta k modernímu světu*, Praha 2007.

FRÖHLICH, Michael, *Imperialismus: Deutsche Kolonial- und Weltpolitik 1880–1914*, Mnichov 1994.

GILBERT, Martin, *Dějiny dvacátého století, sv. 1*, Praha 2011.

GODSEY, Jr., W. D., *Aristocratic Redoubt. The Austro-Hungarian Foreign Office on the Eve of the First World War*, West Lafayette 1999.

HLADKÝ, Ladislav, *Bosna a Hercegovina: Historie nešťastné země*, Brno 1996.

HLAVAČKA, Milan, PEČENKA, Marek, *Trojspolek*, Praha 1999.

HROCH, Miroslav, *Historické události – Evropa*, Praha 1977.

CHYLÍK, Jindřich, *Vývoj zahraničního obchodu v našich zemích*, Praha 1947.

KŘIVSKÝ, Petr, SKŘIVAN, Aleš, *Století odchází: světla a stíny „belle époque“*, Praha 2004.

NÁLEVKA, Vladimír, *Koncert velmocí: Mezinárodní vztahy v letech 1871–1914*, Praha 2006.

PROKŠ, Petr, *Konec říše Habsburků*, Praha 2004.

RAPPORT, Michael, *Dějiny Evropy: Evropa devatenáctého století*, Praha 2011.

SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika: Rakousko-Uhersko a Německo v evropské politice v letech 1906–1914*, Praha 1996.

STELLNER, František, *Capriviho zahraniční politika v letech 1890–1892*. In: Historický obzor 6, 1995, č. 9-10, s. 203–210.

STELLNER, František, *Poslední německý císař*, Praha 1995.

TAYLOR, A. J. P., *Poslední století habsburské monarchie: Rakousko a Rakousko-Uhersko v letech 1809–1918*, Brno 1998.

ŽUPANIČ, Jan, *Ve službě císaře a krále. Císařské a královské úřednictvo na ministerstvu zahraničí*. In: Historický obzor 20, 2009, č. 11-12, s. 261-274.

9 Resumé

9.1 English

The main target of this bachelor thesis was to analyze the relationship between Austria-Hungary and Germany in years 1890-1914. The first part of thesis is about stepping down of Otto von Bismarck from his position as German Chancellor. The effect of his resignation was immediate, as German international relations began to struggle. From that time, the German diplomacy took place in all diplomatic issues up until the World War I.

Next part of thesis covers international political situation and talks about the most important conflicts, in which Germany or Austria-Hungary was mentioned. Based on analysis of international situation the thesis then covers military plans and preparations for next war conflict. Last component of bachelor thesis is a description of steps the Central Powers made before the outbreak of World War I.

9.2 Český

Hlavním cílem bakalářské práce bylo zanalyzovat vztahy mezi Rakousko-Uherskem a Německem mezi lety 1890–1914. V první části se práce soustředí na rezignaci kancléře Otto von Bismarcka. Události, jejímž následkem byla změna orientace německé zahraniční politiky. Tento odklon od zavedeného způsobu diplomacie ovlivňoval světové dění až do první světové války.

Další část práce je zaměřena na mezinárodní politickou situaci a popisuje nejdůležitější konflikty, ve kterých Německo a Rakousko-Uhersko figurovaly. Na základě analýzy mezinárodní situace práce mapuje vojenské plány a přípravy k dalšímu válečnému konfliktu. Poslední součástí bakalářské práce je popis posledních kroků centrálních mocností před vypuknutím války.